

תוצאות המלחמה

בשלב זה, בסיכום הדיון במשמעותה של המלחמה, חשוב להקדים הערה מתודולוגית לטיעונים הפרטניים: משמעותם של אירועים ותהליכים נקבעת במידה מכרעת מהערכת תוצאותיהם בעיני הגורמים המעורבים בהם, במישרין ובעקיפין; הערכה זו נגזרת מן הפרספקטיבה הרלוונטית מבחינתם; בחלוף הזמן, לעיתים זמן רב, מתבררות תוצאות והשלכות המשנות את התמונה בעיני המעורבים. כל אלה יחד מעצבים את המשמעות ההיסטורית של האירוע. משמעותה של מלחמת יום הכיפורים נגזרת אפוא יותר מכול מהדרך שבה משבצים המעורבים – בעיקר הערבים, ישראל וארצות הברית – את אירועיה ואת תוצאותיה בפרספקטיבה שנדונה בהרחבה בראשיתו של החיבור הזה. מדובר בהשפעת תוצאות המלחמה על עתידו של האזור ועל יושביו.

הפרספקטיבה הערבית מעניינת במיוחד כיוון שהיא חורגת הרבה מן המלחמה, מן הסכסוך עם ישראל ומשאלת האוריינטציה הגלובלית. מדובר במקומם של הערבים בעולם ובהיסטוריה. בשל מעמדה הייחודי של מצרים באזור ומשום שרק לה נתוני היסוד להוביל את הערבים כגורם הפועל באחדות מטרה בזירה הבינלאומית, הצליח נאצר במשך כעשור לתת מענה לכמיהתם להשיב את המעמד הראוי להם בעיניהם כגורם מוביל בעולם. בתוקף המעמד הזה הוא הבטיח להם גם לתקן בכוח את העוול ההיסטורי, לשיטתם, הכרוך בהתבססותו של גורם יהודי שהוחדר לליבו של העולם הערבי על ידי האימפריאליזם.

מקומה המרכזי של ההבטחה הזו בבשורתו המשיחית חייבה את נאצר להציג לחסידיו התקדמות לקראת "שחרור פלסטין". אף שהכיר בעליונותה הצבאית של ישראל ונכשל שוב ושוב בניסיונות

לתת לה מענה בהתעצמות מצרית וערבית, נגרר נאצר שלא בטובתו למלחמה ב־1967. התבוסה במלחמה הציגה את הערבים באור עלוב ומשפיל בעיני עצמם ובעיני זולתם ואיימה להביא קץ על אותו עתיד של תקווה, כבוד ויראה שנאצר הבטיח. המאבק על תוצאותיה של המלחמה ב־1967 הפך למבחן למעמדם ועתידם של הערבים: אם יבטיחו את השבת כבודם האבוד בשחרור השטחים שאיבדו ב־1967, בחזקת "מה שנלקח בכוח יושב בכוח", או שיקרסו אל עבר "כניעה" משפילה בחוזה שלום שיסתום את הגולל על מאבקם למען "ערביותה של פלסטיין".

בסופה של מלחמת יום הכיפורים התברר כי מצרים אינה יכולה להיחלץ ממצוקתה רק באמצעות שבירת הטאבו השני בחשיבותו של העידן הנאצרי – החלפת ההתרסה נגד ארצות הברית בשיתוף פעולה גלוי עימה. בעיצומה של המלחמה התאפשרה ההיחלצות מתבוסה צבאית בעיקר באמצעות שינוי האוריינטציה הגלובלית, המציג באור לא מחמיא את היומרה לתמרן בין המעצמות כגורם חשוב בזירה הבינלאומית.

ב'מלחמת רמדאן' עשה העולם הערבי את המאמץ העליון להשיב לעצמו את התקווה שנפגעה קשות בתבוסת 1967: פעולה כלל-ערבית דו־חזיתית בהובלת מצרים, בהשתתפות כוחות משלוח ניכרים (בעיקר עיראקיים), בגיבוי חרם נפט יעיל, בפעולה צבאית מפתיעה ומתוחכמת שהצליחה לזעזע את ישראל ואת ארצות הברית ולהפחיד את אירופה. הצלחותיו של המהלך הזה היו מרשימות אך הן מיצו, הרבה לפני מימוש יעדיו, את מה שהערבים היו מסוגלים להשיג בתנאים אופטימליים לשם שיפור עמדת המיקוח שלהם, במסגרת הפרמטרים התרבותיים והאידיאולוגיים שנראו להם חיוניים להגנת זהותם.

מעבר לתירוצים ולעיוותי הדיווח של סאדאת ואנשיו הייתה המלחמה הצלחה מרחיקת לכת של מצרים והצדיקה, אולי אף עלתה בהרבה בהישגיה המיידיים, מעבר לתקוות הריאליות שתלה בה נשיא מצרים. לימים התברר (ראו בפירוט להלן) פרדוקס מרתק: בטווח הזמן המייד, בסיום המלחמה ומייד אחריה, זכתה מצרים

בהישג קריטי בחשיבותו: שיפור דרמטי בעמדת המיקוח של סאדאת בזירה הבינלאומית, האזורית והפנימית; בטווח הזמן הבינוני, בשנים הראשונות אחריה, כשלה מצרים במימוש יעדה המקורי של המלחמה: לחולל לחצים אמריקאיים שיכפו על ישראל נסיגה בלא תמורה מדינית גדולה; בטווח הזמן הארוך, המתמשך כבר כחצי מאה ונראה שמוסד לאורך זמן, הצליח השילוב בין האסטרטגיה המקורית של סאדאת לבין גמישותו המופלגת ב-1977 בהתאמה ליחסי הכוחות להבטיח למצרים אינטרס חיוני: להינתק מהשתעבדותה לסכסוך ולמלחמות עם ישראל, בבחינת הכלב שזנבו הרדיקלי מכשכש בו. אם לא די בכך, אפשר להצביע על פרדוקס נוסף: בפרספקטיבה היסטורית התברר כי רווחיה של ארצות הברית מן המלחמה היו מרשימים לא פחות, וכי לישראל הייתה תשואתם של התהליכים שהתפתחו במלחמה גדולה חיובית והרת גורל אף יותר מהרווחים שבהם זכו מצרים וארצות הברית.